

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертацію Моцика Олександра Федоровича «Інституційні чинники модернізації українсько-польських відносин у гуманітарній сфері в умовах процесів євроінтеграції», подану на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси

Актуальність дисертаційного дослідження. Геополітичне становище України, всесвітні процеси глобалізації вимагають якомога швидшого її інтегрування у світові та європейські політичні й економічні структури на умовах рівноправного демократичного партнерства. У цьому контексті актуалізуються питання наукового обґрунтування і пошуку шляхів модернізації інституційного забезпечення міждержавних відносин із найближчими сусідніми країнами-членами Європейського Союзу, насамперед Республікою Польща. Українсько-польські відносини в умовах розширення Європейського Союзу зумовлені стратегічним характером співпраці між обома країнами від початку проголошення незалежності України і до сьогоднішніх днів. Два етапи розширення ЄС у східному напрямі – у 2004 і 2007 рр., а попередньо вступ Польщі до НАТО в 1999 р. докорінно змінили характер відносин між Україною й Республікою Польща, що зумовлено відмінними статусами цих держав у контексті європейської інтеграції.

Польща продемонструвала суспільний консенсус, політичну волю та економічну стабільність, що сприяло її вступу до ЄС. Натомість Україна від часу проголошення незалежності пройшла важкий і неоднозначний етап становлення державності, який циклічно не збігався з процесами державотворення в країнах колишньої «народної демократії». Відносини між Україною й РП на шляху до ЄС демонструють потребу наукового аналізу модернізації інституційної бази державних структур, інститутів

громадянського суспільства обох країн, які показали свою спроможність впливати на процеси прийняття державних рішень.

Важливість дисертаційного дослідження О. Ф. Моцика полягає в тому, що головну увагу здобувача зосереджено на гуманітарній сфері, яка безпосередньо стосується проблем життя, духовного здоров'я й гідності людини. Дисертант зазначає, що у виробленні концептуальних засад сучасної гуманітарної політики України мусимо враховувати загальноприйняті моральні цінності, європейські норми і традиції, але пріоритетними повинні залишатися національні інтереси.

У своїй роботі автор ґрунтовно й фахово підходить до розгляду таких питань, як адаптація вітчизняного законодавства до європейських вимог, модернізації інституційної структури, враховуючи покращення транскордонного співробітництва, міграційної та візової політики, зняття гострих суперечностей із проблемних питань історичної пам'яті, пошук нових можливостей у розвитку освіти, науки й культури.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукова спрямованість дисертаційної роботи обумовлена метою дослідження, яка визначається автором як політологічний аналіз шляхів і змісту модернізації інституційної структури міждержавних відносин у гуманітарній сфері між Україною та РП в умовах процесів європейської інтеграції. Для реалізації мети дисертант ставить оптимальні завдання дослідження.

Відповідно до мети і завдань у дисертації чітко й коректно визначені об'єкт та предмет дослідження. Об'єктом наукового дослідження визначено міждержавні відносини між Україною й Республікою Польща в контексті процесів євроінтеграції; предметом – нормативно-правова база, інститути, форми та механізми модернізації українсько-польських відносин у гуманітарній сфері в умовах процесів євроінтеграції. Таке формулювання

мети, завдань, об'єкта і предмета дослідження дозволило розширити межі політологічного дослідження вказаної проблематики.

Визначаючи методологічні засади дисертаційного дослідження, автор використав декілька теоретичних підходів: об'єктивності, історизму, усебічності, системності й комплексності, аналізу й синтезу. Вони дозволили різнобічно дослідити тему дослідження як концепт у сучасній теорії і практиці.

Для розв'язання поставлених завдань дисертант також використовував окремі методи дослідження, серед яких виділимо наступні: неоінституційний підхід, процесуальний підхід, метод систематизації й класифікації, біхевіоральний метод.

Не викликають жодних заперечень усі пункти наукової новизни.

Максимально повному розкриттю поставленої мети та досягненню завдань роботи сприяє пропорційна структура дисертаційного дослідження.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, десяти підрозділів, висновків, списку використаних джерел (431 позиція). Повний текст дисертації – 267 сторінок, основна частина – 193.

Дисертацію характеризує логічна послідовність викладення матеріалу, структурні частини якої розміщені в порядку, визначені метою і завданням дослідження. Автором роботи дотримано наукового стилю викладу матеріалу, кожний розділ дисертації завершують змістовні висновки.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження» О. Ф. Моцик характеризує стан наукового розроблення проблеми, її джерельну базу, концептуальний вимір, обґрунтовує методологічні підходи до вивчення інституалізації українсько-польських міждержавних відносин у гуманітарній сфері, розглядає концепцію українсько-польських міждержавних відносин у процесах євроінтеграції.

Зазначено, що визначальним чинником концептуальних засад українсько-польських міждержавних відносин є національний інтерес (с. 29). Стратегічний характер українсько-польського партнерства обумовлено тим,

що РП є найбільш послідовним прихильником і захисником євроінтеграційних прагнень України. Європейська політика сусідства як тимчасова відповідь на виклики, що постали перед Євросоюзом у зв'язку з розширенням ЄС 2004 р., відіграла свою роль, а тому постала ідея переходу відносин України з ЄС у формат асоціації (с. 37).

Ефективним інструментом політики ЄС з 2009 р. стало Східне партнерство. Як справедливо зазначає дисертант, Східне партнерство ґрунтується на двосторонньому співробітництві Євросоюзу з державами-партнерами та на багатосторонній взаємодії. Запровадження багатостороннього виміру політичного й експертного діалогу є однією з основних відмінностей Східного партнерства від Європейської політики сусідства (с. 39).

З 2009 р. сторонами розроблено та схвалено Порядок денний асоціації, який замінив План дій «Україна – ЄС» та поставив собі за мету слугувати орієнтиром для проведення реформ в Україні в процесі підготовки імплементації майбутньої Угоди про асоціацію (с. 41). Зазначена Угода набула чинності після її ратифікації усіма державами-членами 01.09.2017 р.

Дисертант слушно зауважує, що курс України на європейську та євроатлантичну інтеграцію отримав закріплення у 2019 р. в Конституції України, а новообраний Президент України В. Зеленський у низці своїх заяв цей курс підтвердив (с. 45).

У другому розділі «Політико-правові та інституційні чинники українсько-польських відносин у гуманітарній сфері» розкриваються питання змісту принципів і норм міжнародного права, які є базовими для українсько-польських міждержавних відносин. Доведено, що відносини між Україною й Польщею в гуманітарній сфері базуються на сукупності правових норм які, не порушуючи національних інтересів, відповідають європейським стандартам і міжнародним зобов'язанням країни (с. 84).

Цінним для розуміння специфіки нормативно-правової бази українсько-польських міждержавних відносин є положення дисертації про

імплементацію міжнародних правових норм у вітчизняне законодавство (с. 92–98).

За слушною логікою викладення матеріалу окремий підрозділ дисертації присвячено аналізу формування нормативно-правової бази українсько-польських відносин у гуманітарній сфері (с. 98–110). Простежено еволюцію інституційної складової українсько-польських стосунків, структуру й спрямованість яких визначають комплекс угод і домовленостей стратегічного й тактичного рівнів. Вони характеризують темпоральний (часовий вимір) і секторальний (галузевий) рівні взаємодії, а також загальноєвропейський, державний, регіональний і локальний рівні інституційної співпраці (с. 110–112).

Значимими у цьому контексті є співпраця відомств закордонних справ обох держав на рівні власне самих міністерств, посольств, генеральних консульств, консульств, почесних консульств й ін. (с. 112–115). Доведено, що суб'єктами ефективної міждержавної взаємодії України та РП у гуманітарній сфері можуть виступати не лише держава або її органи, а й недержавні організації, ініціативи тощо (с. 123–130).

У третьому розділі «Модернізація інституційної структури міждержавних відносин України та Республіки Польща в гуманітарній сфері» О. Ф. Моцик висвітлює практичні кроки щодо розбудови українських і польських структур, які забезпечують транскордонну й регіональну співпрацю в гуманітарній сфері, змін у міграційній та візовій політиці.

Слід акцентувати увагу на важливій тезі дисертанта про те, що від середини 90-х рр. ХХ ст. спостерігалось укорінення низки дивергентних виявів. Зокрема, прикордонні регіони Польщі, адаптуючись до вимог стандартів ЄС, суттєво прискорили процес формування адміністративно-управлінських структур, орієнтованих на забезпечення фінансової спроможності й інституційної зрілості органів місцевого самоврядування, в тому числі у прикордонних з Україною воєводствах. Натомість в Україні продовжувала домінувати притаманна адміністративно-плановій економіці

модель адміністративно-територіального устрою з високим рівнем централізації влади. Саме у цей період було закладено основні асиметрії, що чинили деструктивний вплив на поширення транскордонної конвергенції між Україною та РП упродовж тривалого періоду, включно з нинішнім етапом розвитку транскордонного співробітництва між прикордонними регіонами обох держав (с. 136).

Щодо аналізу питань міграційної та візової політики у двосторонніх відносинах між Україною та Польщею, в роботі зазначено, що інтенсифікації міграційних потоків сприяв розвиток двостороннього транскордонного співробітництва, свідченням чому стало підписання Угоди про правила місцевого прикордонного руху 2008 р. і запровадження карти поляка тощо (с. 156–158).

На шляху до отримання безвізового режиму з ЄС Україна здійснила низку кроків щодо приведення власного міграційного законодавства й інституційної структури до європейських вимог. Як слушно зауважує автор дисертації, українсько-польські відносини загалом і міграційна політика зокрема, вийшли на принципово новий рівень співпраці завдяки отриманню Україною безвізового режиму з ЄС у 2017 р. (с. 162, 167–169).

В окремому підрозділі дисертації здійснено аналіз напрямів, форм та механізмів вдосконалення відносин у сфері освіти, науки та міжкультурного діалогу, де йдеться про поглиблення освітніх, наукових і культурних зав'язків між Україною та РП. Позитивним моментом дисертації є акцентування уваги здобувача на вивченні в Україні й РП української та польської мов, діяльності культурно-інформаційних центрів й українсько-польських центрів науки та культури тощо (с. 170–186).

У роботі здійснено ґрунтовний аналіз проблем, пов'язаних із політизацією питань історичної пам'яті та їх впливу на двосторонні міждержавні відносини. Зазначено, що різниця у поглядах на минувшину, складність в узгодженні історичних фактів і високий рівень зацікавленості української й польської громадськості в позитивному вирішенні питань

історичного примирення, обумовили зміст, напрями й характер відповідної двосторонньої роботи (с. 191).

Значний науковий інтерес викликає аналіз широкого спектру заходів та ініціатив з боку президентів України й Польщі в питаннях історичного примирення (с. 191–196).

Не можна не погодитися з думкою дисертанта про те, що політичним підґрунтям ускладнення українсько-польських відносин сьогодні є частково використання політики пам'яті національно-патріотичними колами обох країн у внутрішньополітичних цілях. Зростання ксенофобії щодо українців у польському суспільстві в соціально-економічній площині не в останню чергу викликано й гальмуванням в Україні реформ, падінням економіки й, отже, життєвого рівня українців, що призвело до різкого збільшення української присутності на польському ринку праці, а також просторі соціокультурної та міжособистісної комунікації (с. 206).

Науковий аналіз та розв'язання поставлених у вступі дослідницьких завдань і проблем дало змогу О. Ф. Моцику сформуванню низки висновків теоретико-методологічного й практично-політичного змісту (с. 209–213).

Наукове та практичне значення результатів і висновків дисертації, пропозиції щодо їх використання. Результати дисертаційного дослідження мають як наукове, так і практичне значення і можуть стати базою при подальшому вивченні українсько-польських відносин у гуманітарній сфері в умовах євроінтеграції.

У навчальному процесі матеріали дисертації можуть бути використані під час розробки навчальних програм і курсів для підготовки фахівців у галузі політології та міжнародних відносин.

Дискусійні положення та зауваження.

Відзначаючи високий науково-теоретичний рівень здійсненого дисертантом наукового дослідження, а також його теоретичну і практичну значимість, вважаю за доцільне висловити деякі зауваження й побажання дисертанту:

- 1) у підрозділі 1.3, де здійснено аналіз наукової літератури, автору варто було б охарактеризувати головні типи та види нормативно-правових актів, які визначають характер українсько-польських міждержавних відносин у гуманітарній сфері;
- 2) підрозділ 2.1 «Джерела, принципи та норми міжнародного права в гуманітарній сфері як важливий чинник українсько-польських відносин» певною мірою має описовий характер, особливо у першій його частині;
- 3) у підрозділі 3.1 «Інституційні чинники трансформації транскордонного й міжрегіонального співробітництва» дисертанту у своєму дослідженні доцільно було б згадати про такий інститут як Прикордонні уповноважені України та Польщі;
- 4) досліджуючи у своїй роботі міграційну політику, здобувач справедливо зазначає, що міграційна політика є однією з найбільш суперечливих і політизованих, оскільки міграційні процеси в сучасних умовах є потужним дестабілізуючим чинником. За ступенем соціальної деструкції проблему міграції можна поставити на одне з чільних місць у ряду глобальних проблем сучасності, зважаючи на «катастрофічне поширення явища нелегальної міграції» (с. 154). У цьому контексті логічним вбачається потреба наукового аналізу не лише легальних міграційних потоків, що проходять через українсько-польський кордон, а й нелегальних, координації зусиль урядів України та РП у протидії нелегальній міграції.

Проте висловлені зауваження мають рекомендаційний характер і не зменшують наукової значимості роботи дисертанта, а лише пропонують можливі шляхи подальшого розвитку та вдосконалення досліджуваних проблем.

Загальний висновок.

У результаті проведеного аналізу приходимо до висновку про те, що дослідження Моцика О. Ф. виконано на високому професійному рівні.

Основні положення дисертації апробовано на 21 науковій конференції й висвітлено в 57 публікаціях: 9 статтях у наукових фахових виданнях України, дві з яких – у наукових журналах, включених до міжнародних наукометричних баз, 48 – статті, тези, виступи й інтерв'ю, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації.

Зміст головних положень і висновків тексту автореферату є ідентичним до змісту головних положень і висновків дисертації.

Дослідження має закінчений і творчий характер, його зміст засвідчує наукову зрілість автора. Дисертація вирішує важливу проблему політичної науки й практики міждержавних відносин, відповідає вимогам до кандидатських дисертацій і заслуговує високої оцінки.

Робота оформлена відповідно до державного стандарту. Дисертація та автореферат Моцика Олександра Федоровича «Інституційні чинники модернізації українсько-польських відносин у гуманітарній сфері в умовах процесів євроінтеграції» виконані на належному науковому рівні, відповідають вимогам МОН України та пп. 9, 11, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою КМУ від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами), що висуваються до кандидатських дисертацій та відповідають паспорту обраної спеціальності, а їх автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси.

Офіційний опонент,

**доктор політичних наук, професор
кафедри міжнародних відносин, ректор
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»**

І. Є. Цепенда

